

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

8

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

‘ਬੇਜੀ’

ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਬਾਬਤ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਖਿਆਲ, ਕਲਪਨਾਵਾਂ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ 'ਮਨੋਕਲਪਿਤ' ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗੀਝਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ, ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਸੂਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਗੀਝਾਉਣ ਲਈ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੜੀ ਦੁਖਾਈ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਲੜਾਈਆਂ-ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਹਿਰਦੇ ਵੇਧਕ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਜੁਲਮ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਭ ਅਨੋਖੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਹਿਰਦੇ-ਵੇਧਕ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਘਿਰਣਾ-ਯੋਗ ਜੁਲਮ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ, ਦੇਵਤੇ ਜਾਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ —

ਦੁੱਖਾਂ-ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ
ਨਿੱਜੀ ਗਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ
ਵੈਰ ਜਾਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ
ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਜਾਂ ਕਲਿਆਣ ਲਈ।

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਗੀਝਾ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਿਹਰਾਂ ਜਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਲਈ ਕੀਤੇ ਇਹ ਫੋਕੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਜੁਲਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਨਿਖੇਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮਨਮੁਖਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝੇ ਬਪੜੀ ਨਿਤ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥

ਵਰਤ ਨੇਮੁ ਸੁਚ ਸੰਜਮੁ ਪੂਜਾ ਪਾਖੰਡਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਅੰਤਰਹੁ ਕੁਸੁਧ ਮਾਇਆ ਸੋਹਿ ਬੇਧੇ ਜਿਉ ਹਸਤੀ ਛਾਰੁ ਉਡਾਏ ॥

ਜਿਨਿ ਉਪਾਏ ਤਿਸੈ ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਿਨ ਚੇਤੇ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੨੩)

ਕੂਰ ਕਿਆ ਉਰਇਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ ॥

(ਸਵੱਜੇ ਪਾ: ੧੦)

ਇਲਾਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ (grace) ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਰਵੇਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ —

‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਹਨ — ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵਿਚ ‘ਉਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਡੁ’ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ‘ਪੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ’ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ‘ਇਲਾਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼’ ਜਾਂ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਵਾਗੀ ‘ਉਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਯਾਦ ਆਵੇ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’ ਜਾਂ ‘ਦਾਤ’ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਤੁਰੁੱਠ ਕੇ, ਸਾਡੇ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਰਚੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ‘ਆਤਮਿਕ ਰੋਸ਼ਨੀ’ ਵਿਚ, ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸੇਧ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥

ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਕੈ ਮਨਿ ਪਿਆਰੀ ਭਾਣੀ ॥

ਉਪਦੇਸੁ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ

ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆ ਜੀਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੯)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਗੀ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ’ ਹੈ।

‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’ ਦੀ ਦਾਤ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਘਾਲਣਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੱਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਨਿਰੋਲ ‘ਦਾਤੇ’ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ‘ਦੇਣ’ ਹੋਵੇ।

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਪ੍ਰੀਤਮ’, ‘ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖ’, ‘ਪ੍ਰਿਅ’, ‘ਮਾਤਾ’, ‘ਪਿਤਾ’, ਬੰਧਪ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਬਿਆਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ॥ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੩)

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬੰਧਪ ਤੂੰਹੈ ਤੂੰ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਨਾਨਕ ਪਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਜਾ ਕੋ ਨਿਗਮਲ ਜਾਸੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੧੮)

ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ‘ਪ੍ਰੀਤ’ ‘ਪ੍ਰੇਮ’, ‘ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਝਲਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ’, ‘ਪਿਸ-ਰਸ’ ਦੇ ਮੁਜਾਸਮ (embodiment of love) ਨੂੰ

ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ‘ਪੈਮ ਸਰੂਪ’ ਹੈ (God is LOVE) ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ‘ਪਿਆ’, ‘ਪ੍ਰੀਤਮ’, ‘ਪੈਮ ਪੁਰਖ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਦੀਸਣਹਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ’ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ (reflection) ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਠੀਕ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਅਤਿਅੰਤ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਅਉਗੁਣ ਨਾ ਚਿਤਾਰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ‘ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗਣ’ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰੰਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣਾ ‘ਆਪਾ’ ਵਾਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਭਚਿੰਤਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਉਸਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਭਲਾ ਸੋਚਦੀ, ਲੋਚਦੀ ਤੇ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬੱਚਾ ਭੁੱਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਝਾੜਝੰਭ ਵੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਢੂੰਘੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਲਈ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸੁਭ ਇਛਾਵਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਓਤ-ਪੋਤ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਮਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੱਚਾ ਉਸ ਦੀ ‘ਅੰਸ਼’ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸਦ ਬਖਸਿੰਦੁ’ ‘ਸਦਾ ਮਿਹਰਵਾਨਾ’ ਤੇ ‘ਅਉਗੁਣ ਕੋ ਨ ਚਿਤਾਰਦਾ’ ਵਾਲੇ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ‘ਮਾਂ’ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਤੇ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣ — ‘ਪਿਆਰ’, ‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’, ‘ਅਉਗੁਣ ਨਾ ਚਿਤਾਰਨਾ’ ਤੇ ‘ਆਪਾ ਵਾਰਨਾ’ ਆਦਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਤਿ ਢੂੰਘੇ ਤੇ ਬਹੁਲਤਾ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਣ-ਗਹਿਲੀਆਂ, ਉਣਤਾਈਆਂ, ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਦੇ, ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਲ ਸਕੇ ਤੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਿਖੜੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਬੱਚਾ ਮਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦਾ ਸਹਿਜ (normal) ਪਿਆਰ ਉੱਛਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਦਾ ਕੋਮਲ ਹਿਰਦਾ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਨਾਲ ਭੁੱਲ੍ਹ-ਭੁੱਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁਮ-ਚੱਟ ਕੇ, ਲਾਡ-ਲਡਾ ਕੇ ਅਤਿ ਨਿੱਘੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬੇਅੰਤ ਸੁਭ ਇਛਾਵਾਂ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਛੁੱਟ-ਛੁੱਟ ਕੇ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਂ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨੋਖੇ ਤੇ ਸੁਖਮ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ‘ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ’ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' — ਜੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਪਰਿਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਜਾਏ ਬੱਚੇ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੇ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਮੋਹ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਣ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਇਹ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਸੂਖਮ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ।

ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਉਦਾਹਰਨ ਕੇਵਲ ਸਾਡੀ ਮੋਟੀ-ਨੱਲੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਸਮਝ ਗੋਚਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ 'ਮੋਹ' ਰੂਪ ਪਿਆਰ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਇਕੀ ਦਾਇਰੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਧੂਰਾ ਅਤੇ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।

ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ 'ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪੀ ਮਾਂ' ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਨਿਰਮਲ, ਪੂਰਨ, ਅਥਾਹ, ਅਗੋਚਰ ਤੇ ਅਚਰਜ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਾਬਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ।

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਮਾਤਾ', 'ਪਿਤਾ', 'ਪ੍ਰਿਆ', 'ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖ' ਆਦਿ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ 'ਮਾਤਾ ਭਾਵਨਾ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਇਕੀ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ 'ਮਾਂ' ਆਪਣੀ ਕੁੱਖੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਤੀਬਰ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ 'ਮਾਂ ਪਿਆਰ' ਵੀ ਇਲਾਹੀ 'ਮਾਂ-ਪਿਆਰ' ਦਾ ਹੀ ਪੁੰਧਲਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ (cloudy reflection) ਹੈ।

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਸ਼ਕਤੀ 'ਕਵਾਉ' ਦੁਆਰਾ 'ਇਲਾਹੀ ਖੇਲ' ਖੇਲਣ ਲਈ, 'ਦੇਖਣ ਕੋ ਪਰਪੰਚ ਕਿਆ' ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬੇਅੰਤ ਮਾਇਕੀ ਕਾਇਨਾਤ ਰਚ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ 'ਜੋਤ' ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੁਆਰਾ ਉਪਜਾਉਣ, ਸਾਂਭਣ ਅਤੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ 'ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ' ਦੀ 'ਮਾਇਆ' ਰਚ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਇਲਾਹੀ ਕਾਨੂੰਨ — 'ਰਜਾ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਮਾਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ 'ਜੋਤ' ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮਾਦੀ ਨਿਰਜੀਵ ਦੁਨੀਆ ਅਵੱਸ਼ ਬੇਮਹਾਰੇ ਹੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਟਕਰਾ-ਟਕਰਾ ਕੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਹਰ ਸੋ ਕਿਸੇ ਅਟੱਲ, ਅਭੁੱਲ ਅਤੇ ਪੂਰਨ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੰਤੀ ਹੋਈ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਫਰਜ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਇਨਾਤ ਚਲਦੀ ਆਈ ਹੈ, ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਧੁੱਪ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਧੁੱਪ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ ਅਥਵਾ ਗਰਮੀ, ਰੋਸ਼ਨੀ, ਸ਼ਕਤੀ, ਜੀਵਨ-ਸੱਤਾ ਆਦਿ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਰਮੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਆਪਣੀ ਸੱਤਿਆ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਰੌਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਸੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ‘ਤਾਣ’, ‘ਸੱਤਿਆ’ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਜਾਂ ‘ਮੋਹ’ ਵਿੱਚੋਂ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉੱਦਮ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਆਪਾ ਵਾਰਨਾ, ਮਿਹਰ, ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼, ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ, ਸੁਖ-ਆਰਾਮ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਇਛਾਵਾਂ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਮਨ-ਚਿਤ-ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਧੱਸ, ਵੱਸ ਰਸ ਕੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਏ ਉਪਜਦੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਬੱਚੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਤੇ ਖਿਆਲ ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਹ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਜਾਂ ‘ਮੋਹ’ ਦੀ ਡਾਕਤਰ-ਛਾਇਆ ਬੱਚੇ ਤੇ ਓਨਾ ਚਿਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੱਚਾ ਮਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਗੀਝਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਣ ਜਾਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਸਿਆਣਾ, ਆਪ-ਹੁਦਰਾ ਤੇ ‘ਮਾਂ’ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ‘ਬੇ-ਸੁਰ’ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਦੇ ਨਿੱਘ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ-ਇਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੋਗਦਾ ਅਤੇ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਖੁਦ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ — ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਆਪ-ਹੁਦਰਾ ਹੋ ਕੇ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਆਪ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਖਿਆਲ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਵੀ ਉਹ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਆਪ-ਹੁਦਰੇ-ਪਣ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮਾਂ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ‘ਮਾ’ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਗਲ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਿੱਘਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਅਤਿ ਕ੍ਰੋਪ ਕਰੇ ਕਰਿ ਧਾਇਆ ॥

ਤਾ ਭੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਖਸਿ ਮਾਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੭੮)

ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼ ਹਾਂ, ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਂ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਕੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੌੜਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਸਦ-ਬਖਸ਼ਿੰਦੁ ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਤਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗ ਪਵੇ ਤੇ ਉਹ ਠਗਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਂ ‘ਇਲਾਹੀ-ਮਾਤਾ’ ਦੀ

ਸ਼ਰਨ ਆਵੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੋਈ, ‘ਇਲਾਹੀ-ਮਾਤਾ’ ਉਸ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਰੰਗ, ਰਸ, ਰੂਪ ਆਦਿ ਮਾਣ ਸਕਣ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ॥

ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੪੪)

ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਨ ਕੀ ਕਰਹਿੁ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੩੩)

ਕਾਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ‘ਕਵਾਉ’ ਨਾਲ ਜਲ, ਥਲ, ਹਵਾ, ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਬਨਸਪਤੀ, ਪਸੂ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਕੀਟ-ਪਤੰਗਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਰਚੀ, ਫਿਰ ਰਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ, ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ, ਸੁਆਦਾਂ, ਸੁਰਤਾਂ ਅਤੇ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਕੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਕਰਤੇ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਨਹੀਂ ? ਜਿਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੇਹੱਦ ਖੁਬਸੂਰਤ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੁੱਲ ਦੀ ਖੁਬਸੂਰਤੀ ਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਝੂਮ-ਝੂਮ ਕੇ ਬਾਉਰੇ ਹੁੰਦੇ ਭੌਰੇ ਦਾ ਦਿਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਮੈਲ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਰਸ-ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਅਪਣਾ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਿਨੀ ਕੁ ਵਾਰੀਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਫਲ ਖਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ ਦੀ ਖੁਬਸੂਰਤੀ ਜਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀਂ ਤਾਂ ਜੀਭ-ਰਸ ਅਥਵਾ ਖਾਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੇ। ਕੀ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’ ਅਥਵਾ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਖਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ?

ਮਾਂ-ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਤਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਛੁਪੀ (latent) ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ‘ਰੁੱਸਣ’ ਜਾਂ ‘ਬੇਖ਼’ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ‘ਹੌਦ’ ਸਦੀਵੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ‘ਮਾਂ’ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ‘ਸਦ ਬਖਸ਼ਿਦੁ’ ਤੇ ‘ਸਦਾ ਮਿਹਰਵਾਨਾ’ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’, ‘ਮਿਹਰ’, ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਜਾਂ ‘ਮੋਹ’ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ

ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਅਸਲੀ, ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ ਹੈ। ਇਹ ‘ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ’ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਉਪਜਾਏ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ, ਅਮੁੱਕ, ਅਟੱਲ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਾਡ-ਲਡਾਉਂਦੀ, ਖੇਲ-ਬਿਲਾਉਂਦੀ, ‘ਸਦ-ਬਖਸਿੰਦੁ’, ‘ਸਦਾ ਮਿਹਰਵਾਨ’, ‘ਅਉਗੁਣ ਕੋ ਨਾ ਚਿਤਾਰੇ’, ‘ਅਣਮੰਗਿਆਂ ਦਾਨ’ ਬਖਸ਼ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਜਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਘਾਲਣਾ ਜਾਂ ਕਰਤਵ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ’ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚੋਂ ਖੁਸ਼ਬੋਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਗ, ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਜ, ਉਮਡ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਕਾਨੂੰਨ ਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਗ ਸਦੀਵੀ, ਅਟੱਲ, ਅਮੁੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਂ ਹੈ, ‘ਮਹਿਕ’ ਹੈ, ਦਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਨਾ ਵੱਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਘਟਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਪੁੱਧਰ! ਇਸ ਲਾਭਦਾਇਕ ਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਪੁੱਧਰ ਲਈ ਨਾ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਉੱਦਮ, ਨਾ ਘਾਲਣਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਏ, ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਸਦੀਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਣਮੰਗਿਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ‘ਪਿਆਰ ਦਾਤਾਂ’ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾਤੇ ਵਲੋਂ ਸਦੀਵੀ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ—ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਅਨਾਜ, ਫਲ ਆਦਿ। ਅਸਚਰਜਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਅਣਮੰਗਿਆਂ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤਾਂ ਵੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਲਤਾ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੇਰੀਆਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਚੰਗਿਆਈਆ ॥

ਮੈ ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਵਡਿਆਈਆਂ ॥

ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਾਨੁ ਦੇਵਣਾ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਮਾਲਿ ਜੀਉ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੩)

ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ‘ਜੋਤ’ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ‘ਅੰਸ਼’ ਹਾਂ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ‘ਇਕ ਕਵਾਉ’ ਦੁਆਰਾ ਬੇਅੰਤ ਅਤੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੰਗਾਂ-ਰੇਖਾਂ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ‘ਉਮੱਤ’ ਰਚ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ‘ਅੰਸ਼’ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ‘ਲੋੜਾਂ’ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਬੇਅੰਤ ਅਤੇ ਅਮੁੱਕ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੇਫਿਕਰ ਅਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ‘ਬੇਲ’, ‘ਪਰਪੰਚ’ ਵਿਚ ਆਧੋ-ਆਪਣਾ ਪਾਰਟ (part) ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ‘ਲੋਕ ਸੁਖੀ’ ਤੇ ‘ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ’ ਹੋ ਸਕੀਏ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਇਲਾਹੀ ‘ਕਵਾਉ’ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ‘ਗੁਰ

ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ 'ਪ੍ਰੈਮ-ਪੁਰਖ', 'ਅਤਿ-ਪ੍ਰੀਤਮ', 'ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ' ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ 'ਕਵਾਉ' ਜਾਂ ਰਚਨਾ ਵੀ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (projection) ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਹੁਕਮ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ (process) ਹੀ ਉਸ ਦੀ 'ਬਖਸ਼ਿਸ਼', 'ਮਿਹਰ', 'ਕਿਰਪਾ' ਅਤੇ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਹੈ।

ਕੁਦਰਤ ਦੀ 'ਚਾਲ' ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਰਵਾਨਗੀ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਸ ਦੀ 'ਚਾਲ' ਵਿਚ 'ਜਵਾਰ ਭਾਟਾ' ਉਬਾਲ ਜਾਂ ਉਛਾਲ ਭੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤੂਫਾਨ, ਹੜ੍ਹ ਆਦਿ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਛਾਲ ਤੇ ਉਬਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ — ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਲਈ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਇਕ ਪਿਆਰ ਦੀ ਰੌਂ ਰਵਿ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਗ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਭੋਲੇ-ਭਾਇ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰ-ਮਈ ਹਰਕਤ ਨਾਲ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰਿਝਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਭੀ ਬੱਚੇ ਲਈ ਅਸਾਧਾਰਨ ਪਿਆਰ ਉਮਡ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੀਬਰ ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੇ ਉਛਾਲ ਵਿਚ ਮਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਆਪਾ, ਜੁੱਸਾ ਪਿੱਘਲ ਕੇ, ਉਬਲ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਸਾਧਾਰਨ ਹਰਕਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਨੋਖੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲਾਡ ਕਰਦੀ, ਖਿਡਾਉਂਦੀ ਹੋਈ, ਸੋਹਣੇ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਛੁੰਘੇ ਪ੍ਰੈਮ ਭਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬੱਚੇ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ੁਭ ਇਛਾਵਾਂ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਛੁੱਟ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜੁੱਸਾ, ਪਿਆਰ-ਨਿੱਘ ਨਾਲ ਪਿੱਘਲ ਕੇ, 'ਦੁੱਧ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ, ਉਸਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਉਛਲ ਕੇ ਵਗ ਟੁਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਲ ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਦੇ ਪ੍ਰੈਮ-ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਤੀਬਰ ਵੇਗ ਦੇ ਉਛਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਯਾ ਜਾਂਦੂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਤਰੰਗ ਯਾ ਉਛਾਲ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਧਾਰਨ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰੱਬ ਦੇ ਭਗਤ ਯਾ 'ਪਿਆਰੇ', ਜਦ ਕਦੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਇ 'ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ' ਵਿਚ ਮਤਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ, ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਵਿਚ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਭੇਟਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ 'ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ' ਦੇ ਅਨੋਖੇ, ਭੋਲੇ-ਭਾਇ ਪ੍ਰੈਮ-ਭਾਵਨਾ ਦੇ **ਜਵਾਬ** (response) ਵਿਚ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਭੀ ਆਪਣੇ 'ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ' ਤੇ ਗੀਝ ਕੇ ਉਛਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦਰੋਂ-ਘਰੋਂ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤਾਂ — 'ਨਾਮ', 'ਪ੍ਰਿਮ ਪਿਆਲਾ' ਅਤੇ 'ਸੇਵਾ' ਆਦਿ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮੂੰਹ-ਮੰਗੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਗੱਢੇ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਥਵਾ 'ਨਦਰਿ ਕਰਮ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

**ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਕਉਡੀ ਅਗ੍ਰ ਭਾਗ ਰਾਖੈ
ਤਾਹਿ ਗੁਰ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਦਾਨ ਦੇਤ ਹੈ।**

(ਕ. ਭਾ. ਗੁ. ੧੧੧)

ਇੱਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਜੜੂਰੀ ਨੁਕਤਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਦੁਨਿਆਵੀ 'ਮਾਂ' ਦੇ ਤਨ-ਮਨ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਸੋਚਣੀ ਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਇਹ 'ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ', ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਉਪਜਦੀ ਤੇ ਰੁਮਕਦੀ ਹੋਈ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਪਿਆਰ-ਰੌੰ' ਜਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਸਦੀਵੀ, ਅਟੁੱਟ, ਅਮੁੱਕ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੈ ਜੋ 'ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚੋਂ ਉਮਡ ਕੇ, ਉੱਛਲ ਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਹਰ ਸੈਂਦ੍ਰ ਦੇ ਜ਼ਰੋ-ਜ਼ਰੋ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ ਸਗਲ ਜੀਆਂ ਨੂੰ 'ਜੀਅ-ਦਾਨ' ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਗਾਤਾਰ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਰੌੰ' ਦੇ ਵੇਗ (flow) ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੀ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਹੈ।
ਇਸ ਦੀ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਨੂੰ ਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌੰ' ਦੀ ਚਾਲ 'ਜੀਵ' ਵਿਚ ਓਨਾ ਚਿਰ ਵਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੱਕ ਜੀਵ ਆਪ ਇਸ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਅਥਵਾ ਹਉਮੈ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਵੇ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੁੱਧ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਓਨਾ ਚਿਰ ਨਿੱਘ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਸੂਰਜ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਤੋਂ 'ਓਹਲੇ' ਨਾ ਹੋਈਏ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੁਖਦਾਈ ਪੁੱਧ ਤੋਂ 'ਵਾਞੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਹੈ-ਨਾ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦੀ। ਜਦ 'ਜੀਵ' ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ 'ਭੁੱਲ' ਕੇ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਲਾਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਇਲਾਹੀ 'ਬਖਸ਼ਿਸ਼' ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ-ਹੁਦਰੇ ਜਾਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਦੀ ਠੰਡਕ ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਧੀਨ 'ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈਂ ਪਾਇਆ' ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ।

ਇਥੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਸਾਡੀ 'ਭੁੱਲ' ਵਿੱਚ ਜਾਂ 'ਯਾਦ' ਵਿਚ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ 'ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ' ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸੱਖਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ 'ਭੁੱਲ' ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, 'ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ' ਦੀ 'ਯਾਦ ਜਾਂ ਸਿਮਰਨ' ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਡੋਰ, ਇਲਾਹੀ ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਮੁੜ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੀ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਮਾਣ ਸਕਾਂਗੇ।

ਦੁਖ ਤਦੇ ਜਾ ਵਿਸਰਿ ਜਾਵੈ ॥
ਭੁਖ ਵਿਆਪੈ ਬਹੁਬਿਧ ਧਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੮)

ਤੁਧੁ ਚਿਤ ਆਏ ਮਹਾ ਅਨੰਦਾ ਜਿਸੁ ਵਿਸਰਹਿ ਸੋ ਮਰਿ ਜਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੯)

ਦੂਖੁ ਤਦੇ ਜਦਿ ਵੀਸਰੈ ਸੁਖੁ ਪ੍ਰਭ ਚਿਤਿ ਆਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੧੩)

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤੇ ਹਨ —

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਹਿ ॥

ਤਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਰਖੁ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥.....

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਸਹਿ ਸੁਖ ਮੰਦਰਿ ॥

ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇ ਸਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ॥.....

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ ॥

ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਧਿਆਵਨ ਜੋਗ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੯)

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਰੋਗ ਕੰਚਨ ਦੇਹੀ ॥

ਲਿਵ ਲਾਵਹੁ ਤਿਸੁ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ ॥.....

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੇ ਸਗਲ ਛਿਦ੍ਰ ਢਾਕੇ ॥

ਮਨ ਸਰਨੀ ਪਰੁ ਠਾਕਰੁ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਕੈ ॥.....

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਭੂਖਨ ਪਹਿਰੀਜੈ ॥

ਮਨ ਤਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਕਿਉ ਆਲਸੁ ਕੀਜੈ ॥.....

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਾਗ ਮਿਲਖ ਧਨਾ ॥

ਰਾਖੁ ਪਰੋਇ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨੇ ਮਨਾ ॥.....

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪੁ ॥

ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰਹੁ ਸਦਾ ਅਨੂਪੁ ॥.....

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ॥

ਤਿਸਹਿ ਜਾਨੁ ਮਨ ਸਦਾ ਹਜੂਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੦)

ਚੁਗਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਜੂਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੰਨੀ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰ ਸਕਣ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਅਤਿਅੰਤ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਅਨੇਕਾਂ ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ, ਏਹੜ-ਤੇਹੜ, ਸਿਆਣਪਾਂ, ਚਲਾਕੀਆਂ ਘੋਟ-ਘੋਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੇ, ‘ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ’ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ‘ਹੋਦ’ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਕੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ‘ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ’ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਹੋ ਕੇ, ਤੈ-ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲ ਅਧੀਨ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਚੁਗਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ‘ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ’ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੀ ‘ਰਜਾ’ ਵਿਚ ਸਹਜੇ ਅਤੇ ਅਭੋਲ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਤੇ ਜੀਵਨ

ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ —

ਛੋਡਿ ਸਗਲ ਸਿਆਣਪਾ ਸਾਚਿ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੧)

ਤਜਹੁ ਸਿਆਨਪ ਸੁਰਿ ਜਨਹੁ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੮੧)

ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਤੂੰ ਲੇਹਿ ਇਆਨੇ ॥

ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਬਹੁ ਡੂਬੈ ਸਿਆਨੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੮)

ਈੜ ਤਹੜ ਛੋਡ ਤੂ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣੁ ॥ (ਪਨਾ-੬੪੬)

ਮਨ ਸਿਆਣਪ ਛੱਡਾਅ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਮਾਲ ॥ (ਪਲਾ-੪੮੦)

ਸਾਡੇ ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਹੁਉਮੈ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ, ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ ਤੇ ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦਾਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇਮੁਖਾਂ (prodigal sons) ਨੂੰ ‘ਭੁੱਲ’ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜਾਂ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਮੁੜ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਧੁਰੋਂ ਗੁਰੂ, ਪੈਗੰਬਰ, ਪੀਰ, ਫਕੀਰ, ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ, ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਭੇਜੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਕਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵੱਲ ਲਾਉਣ ਲਈ ਆਤਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ।

ਸਾਧ ਪਠਾਏ ਆਪਿ ਹਰਿ ਹਮ ਤਮ ਤੇ ਨਾਹੀ ਦੁਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੨੯)

ਸਾਧ ਰੂਪ ਅਪਨਾ ਤਨ ਧਾਰਿਆ ॥

ਮਹਾ ਅਗਨਿ ਤੇ ਆਖਿ ਉਬਾਰਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੦੪)

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਇਨਾਤ ਰਚਣ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ‘ਕਵਾਉ’ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਬਣਾ ਧਰਿਆ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ‘ਜੱਤੇ’ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖ’ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਪਤੀਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ –

ਸਦ ਬਖਸਿੰਦ ਸਦਾ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ਸਭਨਾ ਦੇਇ ਅਧਾਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੧੩)

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਪੁਰੋਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਾਂ ‘ਆਤਮਿਕ ਦੇਣ’ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਥਵਾ ਸਾਡੀ ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼ ਲਈ ਅਤਿਅੱਤ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ‘ਪ੍ਰੀਤਮ’, ‘ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ’, ‘ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖ’ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਮੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨਾ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੪੨)
ਤੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰੇ ॥

ਤੁਮ ਹੀ ਪੈਖਿ ਪੈਖਿ ਮਨੁ ਬਿਗਸਾਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੦)

‘ਮਿਹਰ’, ‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼’, ‘ਪ੍ਰਸਾਦਿ’, ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਇਸੇ ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ ਪਿਆਰ’ ਦੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਤਰੰਗ ਹਨ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪਣੇ ਜਾਏ ਬੱਚੇ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤੇ ਭੁੱਲੇ ਜਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਦੀ ‘ਸੂਰਾ’ ਲੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਗਲੁ ਲਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਦਾ ਨਿੱਘ ਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋਚਦੀ ਤੇ ਤਾਂਘਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਸੁਨੋਹੜੇ ਭੇਜ ਭੇਜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਤੇ ਖਿੱਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ‘ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ’, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਉਮੱਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ‘ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ’ (ਤਾਰ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ‘ਖਿੱਚ’ ਜਾਂ ‘ਤਾਰ’ ਜਾਂ ਵੇਗ (flow) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ’ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਦੇ ‘ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ’ ਹੈ ਜਾਂ ਅੰਤ੍ਰ ਰਵਿ ਰਿਹਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖਿੱਚ, ‘ਤਾਰ’, ਰਵਾਨਗੀ, ਸਦੀਵੀ, ਅਮੁੱਕ ਅਤੇ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਹੈ।

ਹਰਿ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਤਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ॥

ਹਰਿ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਾਰ ਕਰੇ ਹਮ ਹਰਿ ਕੇ ਬਾਲਕ ॥

ਸਹਿਜੇ ਸਹਜਿ ਖਿਲਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਆਲਕ ॥

ਅਉਗਣੂ ਕੌ ਨ ਚਿਤਾਰਦਾ ਗਲ ਸੇਤੀ ਲਾਇਕ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੦੧)

ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤਾਂ ਅਭੋਲ ਅਤੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਆਪਣੇ ‘ਹੁਕਮੀ’ – ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ‘ਗੁਰ ਪਸ਼ਾਦਿ’ ਰੂਪੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ‘ਸੂਰ’ ਹੋ ਕੇ ਰੁੜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਬਲ ‘ਹਉਮੈ’ ਅਤੇ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਸੈ ਨੂੰ ਘੱਖਦਾ ਅਤੇ ਪਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਬਾਬਤ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਰੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ‘ਕਰਤੇ’ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਾਬਤ ਵੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ, ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ, ਸਿਆਣਪਾਂ, ਸੰਕੇ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ ਘੋਟ-ਘੋਟ ਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋੰਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ‘ਕਿੰਤੂ’ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ‘ਨਾਸਤਿਕਤਾ’ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਿਕ ਸਰਧਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ‘ਤਾਰ’ ਜਾਂ ‘ਵੇਗ’ ਤੋਂ ਬੇਸੁਰਾ ਹੋ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦੀ ਤਾਰ (connection) ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸੁਰ' ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅੰਤੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਤਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਛਿੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਲ-ਜੋਲ (connection) ਓਪਰਾ, ਫੋਕਾ ਤੇ ਲਾਭਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾ ਮਿਲਣ (lack of inner communication) ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਗੀਝਾਂ, ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ (difference) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅੰਤਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਬੇਸੂਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰੀਵ ਮੇਲ-ਜੋਲ, ਸਾਂਝ ਜਾਂ ਲੇਵਾ-ਦੇਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਥਵਾ ਸੰਕਿਆ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ (Spiritual communium) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ 'ਰੱਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਬਖਸ਼ਿਸ਼ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਅਣਗਹਿਲੀ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ — 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ।

ਜੋ ਦਿਲਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁ ਮਿਲਿ ਰਹਿਆ
ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਰੇ ਸੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੫)

ਮਿਲਿਐ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਜੇ ਹੋਇ ॥

ਅੰਤਰ ਆਤਮੈ ਜੋ ਮਿਲੈ ਮਿਲਿਆ ਕਹੀਐ ਸੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੧)

ਇਸਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹਨ—

1. ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਸ਼ਰਧਾਹੀਣ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣਾ।
2. ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਜਾਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋਣਾ।
3. ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ-ਰੂਪੀ 'ਇਲਾਹੀ ਵੇਗ' ਜਾਂ ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦੁਆਰਾ ਬੇਸੂਰੇ ਹੋ ਕੇ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ।

ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ ॥

ਵੇਮੁਖ ਹੋਏ ਰਾਮ ਤੇ ਲਗਨਿ ਜਨਮ ਵਿਜੋਗ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੫)

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ 'ਭੁੱਲਿਆਂ' ਤੇ 'ਬੇਮੁਖ' ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਉਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ —

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਉਪਜੈ ਬਿਸ੍ਤਾਸ ॥

ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੪੩)

ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਮਹਿ ਬਿਸਾਸੁ ਹੋਇ
ਹਰਿ ਜੀਵਤ ਮਰਤ ਸੰਗਾਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੦੧)

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾ ਭਾਉ ਨਹੀ ਉਪਜੈ
ਭਾਵ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨਹੀ ਹੋਇ ਤੇਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੯੪)

ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਤ ਦਿੜਤਾ ਆਵੈ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੯੧)

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਤਿਨ ਰਾਮ ਸਿਉ ਭੇਟਤ ਸਾਧ ਸੰਗਾਤ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੨੧)

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਉ ਭਾਉ ਸਹਜੁ ਬੈਰਾਗ ਹੈ। (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੩/੧੩)

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਪਾਇਆ। (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੩/੨੦)

ਇਹਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਭਾਵ ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਚਰਨ ਸਰਨ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ 'ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਿ ਸਗਲ ਭੈ ਲਾਖੇ ਦੁਖ ਬਿਨਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥

ਦਿਇਆਲੁ ਹੋਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਆਮੀ
ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਇਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੯੧੫)

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਣਿ ਗਹੀ ਸਭ ਤਿਆਗਿ ॥

ਗੁਰ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਵਡਭਾਗਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੯੬)

ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ ਦਾ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਤੇ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਸਾਧਨ ਦੱਸਿਆ ਹੈ —

ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨)

ਇਸ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੇਠਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ —

'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ।

ਹਾਂ ਜੀ : ਇਹ 'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ' —

ਪਿਆਰ ਦੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਹੈ

ਉਸਦਾ ਨਿੱਘ ਹੈ

ਉਸਦਾ ਲਾਡ-ਲਡਾਉਣਾ ਹੈ

ਉਸਦਾ ਖੇਲ-ਖਿਲਾਉਣਾ ਹੈ

ਉਸਦਾ ਉਮਾਹ ਹੈ

ਉਸਦਾ ਚਾਉ ਹੈ

ਉਸਦਾ ਖੇੜਾ ਹੈ
 ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਉਛਾਲ ਹੈ
 ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਉਬਾਲ ਹੈ
 ਰਸ ਹੈ
 ਮਹਾਂ ਰਸ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ —

ਭੁਲ੍ਹ-ਭੁਲ੍ਹ ਪੈਣਾ ਹੈ
 ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਦਿਲ ਬਿੱਚਵੀਂ ਤੱਕਣੀ ਹੈ
 ਉਸਦੀ ਤੱਕਣੀ ਦਾ ਜਾਦੂ ਹੈ
 ਤੱਕਣੀ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਹੈ
 ਇਸ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਹੈ
 ਮਸਤੀ ਦੀ ਰੌਂ ਹੈ
 ਰੌਂ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਹੈ

ਜੋ —

ਰਸ ਰੂਪ ਹੈ
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ
 ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੈ
 ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਹਾਂ ਜੀ! ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੀ ਬਾਤ —

ਅਮੁੱਕ ਹੈ
 ਅਬਾਹ ਹੈ
 ਅਮਿੱਤ ਹੈ
 ਅਟੁੱਟ ਹੈ
 ਸਦੀਵੀ ਹੈ
 ਭਰਪੂਰ ਹੈ
 ਲਗਾਤਾਰ ਹੈ।

ਇਹ —

ਓਤ-ਪੋਤ ਲਪਟਾਈ ਹੈ
 ਕਾਨੂੰਨ ਰਹਿਤ ਹੈ
 ‘ਜੋਰੁ ਨ ਮੰਗਣਿ ਦੇਣਿ ਨ ਜੋਰੁ’ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਦਾਤਾ —

‘ਸਦ ਬਖਸਿੰਦੁ’ ਹੈ
‘ਸਦਾ ਮਿਹਰਵਾਨਾ’ ਹੈ
‘ਅਉਗੁਣ ਕੋ ਨ ਚਿਤਾਰੈ’ ਹੈ
ਸਰਬ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਹੈ
ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਸਾਡੇ ਪਿਆਲਾਂ, ਵਲਵਲਿਆਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੇ ਅਥਾਹ-ਅਮਿੱਤ-ਸਦੀਵ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ, ਥੀਂਦੇ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਧੁੱਪ’ ਸੂਰਜ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ’ ਹੈ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ’ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ ਉਥੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਉਥੇ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ ਤੇ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ, ਸਰਬ ਭਰਪੂਰ, ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਈ, ਸਦੀਵੀ, ਪ੍ਰੇਮ-ਸੂਰਪ ‘ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ’ ਦੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਅਟੁੱਟ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਅਤੇ ਮਨੋਰਥ ਹੈ।

ਦੇਵਣਹਾਰੁ ਦਾਤਾਰੁ ਕਿਤੁ ਮੁਖਿ ਸਾਲਾਹੀਐ ॥

ਜਿਸੁ ਰਖੈ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹੀਐ ॥

ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਹੀ ਵਸਿ ਸਭਨਾ ਇਕ ਧਰ ॥

ਪਾਲੇ ਬਾਲਕ ਵਾਗਿ ਦੇ ਕੈ ਆਪਿ ਕਰ ॥

ਕਰਦਾ ਅਨਦ ਬਿਨੋਦ ਕਿਛੂ ਨ ਜਾਣੀਐ ॥

ਸਰਬ ਧਾਰ ਸਮਰਥ ਹਉ ਤਿਸੁ ਕੁਰਬਾਣੀਐ ॥

ਗਾਈਐ ਰਾਤਿ ਦਿਨੰਤੁ ਗਾਵਣ ਜੋਗਿਆ ॥

ਜੋ ਗੁਰ ਕੀ ਪੈਰੀ ਪਾਹਿ ਤਿਨੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਭੋਗਿਆ ॥੨॥

(ਪੰਨਾ-੯੫੭)

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੌਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ :-

---

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 099149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55096